

կերահանութեան՝ Բլեդէս մը, քան-
դակագործութեան՝ Փիդիասի աշկերտ
մը, և այսպէս փրկիստիայ, քննաբան,
քաջ և շատ քաջ մարդ էր, բայց ը-
րած գլխաւոր գործքերը գերազանց
բարբարոսութիւնք են. հասակն էր,
կ'ըսեն, իրեք կանգուն, բայց իրեն հա-
մար աշխարհիս իրեք անկիւնն ալ նեղ
կու գար. և թէպէտ փառասիրութեան
կամ արիւնասիրութեան համար ինչուան
հնդկաց խաղաղաբնակ ժողովուրդներն
ալ անիրաւաբար նուաճեց, և ինչուան
անծանօթ Ուկիանու եզերքը հասաւ,
բայց երբոր երկնքի լուսաւոր մարմին-
ներուն ալ աշխարհք ըլլալը ճանչցաւ՝
կը նեղանար թէ ինչպէս ինքը դեռ ա-
նոնց մէկ ընկերին ալ ամբողջ չտիրեց.
ըսել է որ կը ցաւէր թէ ինչպէս երկրիս
մէկ ծայրէն ինչուան մէկալը արիւնէ
գօտի մը չկապեց: Իրեն փափաքը ա-
ւելի յաջող դատուեցաւ կատարելու (Յու-
նացմէ վերջը եկած չորրորդ տերութիւ-
նը, Հռոմայեցիք, որ աշխարհիս մէջ
զարմանաց առակ են եղած. արդարեւ
զարմանալի էին քանի որ իրենց մէջ
միայն Բրուտոսներ, Լիսնկինատոսներ,
Կամիլլոսներ կ'երևնային, որոնք մէկ
ձեռքով հայրենեաց սահմանները կը
պաշտպանէին, մէկալով անոր արդար
ծոցէն իրենց ապրուստը կը ճարէին.
բայց երբոր աշխարհակալութեան և
անուանեալ մեծութեան փափաքը մը-
տաւ, երբոր Սարիսներ, Սիլաններ,
Պոմպէտներ, Կեսարներ, Լեստոնիոս-
ներ, Ուտաւիանոսներ ելան, և հռո-
մէական արծիւները աշխարհիս ամէն
ծայրերը սկսան թռչիլ, անոնց անպատ-
ճառ թափած արիւնները թէ որ Տի-
բերիս լեցուէր՝ կարծեմ երկայն օրե-
րով միայն կարմիր պիտի տեսնուէր.
միայն Վաղղիոյ մէջ Կեսար՝ քանի մը
անտառներու տիրելու համար, մանա-
ւանդ թէ տիրած սեպուելու համար քա-
նի միլիոն մարդ փճացուց: — Բայց էին
այն անձինքը որ քաղաքավարութեան
ծայրն հասած կը սեպէին զիրենք, և
բոլոր զուրիշները բարբարոս կը կար-
ծէին. ասոնք են որ դեռ աշխարհիս

ամենէն երևելի մարդիկը կը սեպուին:
Ուստի չի զարմանանք թէ որ ասոնցմէ
ետքն ալ տեսնանք հիւսիսային ազգերը
որ երկրիս ծայրերէն հեղեղի պէս կ'իջ-
նան մէջ տեղուանքը և Հռոմայեցւոյ
տերութիւնն ալ կը քայքայեն. չի զար-
մանանք Բոտիլասայ վրայ թէ որ, Լա-
Բոտուծոյ հարուածն եմ ըսելով՝ Լա-
սիային միջոցէն ինչուան Լարուպիոյ կէ-
սը սրով ու հրով աւերչտիւ. թէ որ
Լարաւացին Բոտուծոյ նոր օրէնքները
ծաւալելու անուամբ՝ Բոիոյ աշխարհք-
ները տակն ու վրայ ընէ. թէ որ Նին-
կիդ մը աշխարհիս տիրելը իրեն պարտք
մը սեպելով՝ երկու միլիոն մարդ ջարդէ
և 50,000 քաղաք ու աւան աւերակ
դարձնէ. թէ որ Կալ Սիմուր մը մէկ
օրուան մէջ 100,000 մարդու զուխ
կտրել տայ, և անմեղ տղաքներ Սե-
բաստիոյ հողերուն մէջ ձիակոխ ընէ:

(ՄԵՅՅԱՅՆ ՈՒՐԻՇ ԱՆԳԱՄ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՊԲ

Յառաջ Նոր Զոյլ: Ի Մահմադ Խանէ 1:

ԵՐԴ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԱՌՊԵՍ երբեմն յաւուր ձմեռան գառնաշունչ
Եւրասիոսան ալեաց կուտակ գէզագէզ
Խռովեալ յուզէ հոգմովք ըզծով բրբաբեր,
Ոլորաս առնու զլաստափայտին ապիկար.
Ոմն յուսահատ յերկինս բարբառ. սմբառնայ
Եւ զանողոք մաղթէ մեղմիլ սաստ նորին.
Միւսըն նըստեալ անդ անբարբառ ձեռն 'ի ծնօտս
Լեռնակուտակ զայլեացն յորձանըս գիտէ
Որ գերեզման լիցին յուսոյն և ինքեան:
Մին հաստատէ զկայմն ամբարձման 'ի կայս իւր,
Եւ կարկատէ այլն ըզթևոյ թռչարան,
Եւ նաւապետն առեալ զզեկին ուղղութիւն
Վստահութեան կեանս արծարծէ յայլոց սիրտս:
Այսպէս ոմանց յերկայս ընդ մարտն գորով,
Զերկնից հայցեն ըզթութիւնն օժանդակ.
Այլք քաջարիք ըզվայրս ողջոյն քաղաքին
Ամրացուցեալ բաղդին շնչման հակառակ
Կազդուրէին ըզսիրտս 'ի մարտ մահական.

Եւ աղաղակ խուռն ամբոխին ժամանէր
Մինչ 'ի վերին աստեղատանցն 'ի կամար :

Բ. Այլ 'ի պահուն անդ 'ի յուզման կոյս փափկիկ
Գետա արտասուածաց առատու հեղձոր անձկայրեաց
Վատաբաղդիկ մահ կասկածեալ սիրելուն :
Նաղարենին էր հարսըն նա խոսեցեալ .
Նրման անուանըն շողային վարդք յերեսս .
Բաբախէր սիրա օրիորդին խանգակաթ ,
Գիտէր յորում կայր Նոր քուղա 'ի ծրփման ,
Գիտէր զոտոխն անընդդիմակ յառաջեալ .
Եւ զարուծիւն գիտէր զաղնիւ պատանաւոյն
Որ աներկիւղ 'ի վտանգս 'ի մահ խիզախէր :

“ Ո՛վ անիծեալ , որ զսիրտ երկրի խուզարկեալ
Ուսոյց մարդկան տալ երկաթեալ մահ միմեանց .
Ո՛վ բաղդ , ասէր , իրը սիրոյ դու սատան
Յանկ անողոք ըզմահացուս տանջիցես
Ընդէր սիրեմ , ընդէր անգուծ լիցիս դու , , :
Նա յայսպիսի խորհուրդ ծրփայր տակաւին
Եւ եկն անդէն քաջ պատանին Նաղարեան .
Ի գիրկ նորին գիմեաց աղջկն արտասուօք ,
“ Սիրեցեալ , . . . ասաց լուեաց ձայնն խակոյն .
Նաղարենին գորովականն ընդ այն տես
Սիրտըն գելու և աջք զեղուն արտասուօք :

ՎԱՐԴՈՒՆԻ ասէ

Ա՛յսպէս ուրեմն մընայր բաղդ մեղ տըխուր ,
Եւ սերտ սիրոյն մեր լիցի մարտ խոչընդոտն .
Ա՛յսպէս ուրեմն ցամաքի վաղ յուսոյս
Բողբոջաւէտ նազելի տունիկ նորածին :

Պատասխանէ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Թէ լոկ ընդդէմ դու թըշնամոյն գընայի
Ոչինչ տըխուր էր ինձ գըրել զբաղդ մարտի .
Բանակք երկու ռազմ յօրինեն 'ի սրտիս .
Եւ անգագին քոյդ սէր և սուրբն հայրենի .
Ի մարտ սա զոտս իմ յորդորէ աներկիւղ
Միւսն աստանոր ըզսիրտ և միտս իմ ունի :
Այլ անարժան համարեցայց զանձն իմ քեզ
Թէ ոչ ըզզէնս վասն աղքատեցացս ես բարձից ,
Եւ մինչ կայ ինձ պաշտպան անձին քո իսկ կալ .
Խաղամ գընամ , թէպէտ և սիրտ 'ի թնդոջ .
Գընամ անդէս զապագայէն ես իջնաւ
Երկբայ են զէնք . . . Բարեաւ մընա սիրելիդ :

Կրկնեաց ՎԱՐԴՈՒՆԻ

Ողջամբ դարձցիս : —

Ա՜յ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Իսկ թէ գիտն անկենդան
Ի դաշտ մահուն 'ի թըշնամեաց անկանիմ ,
Մի արտասուածաց աղբերք զաչկունարդ թացցեն .
Քան ըզգամբան անգր իսկ ըզսէր իմ տարայց :

Եւայ ՎԱՐԴՈՒՆԻ

Արեաբար 'ի ռազմ մարտին երթ մարտիր
Հար և վանեա , և . . . անդ . . . անկիր . . . թէ հարկէ :
Ո՛հ , դու գիտես , որով սաստիկ բաբախմամբ
Հընչեն ըզթուռն ըզբանն առ իս մահարեր .
Մի ընդ երկար կաս դու առ իս , փախիր դու ,
Մի սէր զպարտուց պատուիրեաց քեզ մոռաց .
Երթ սիրելիդ , փութա՛ անկիր , թէ հարկ է ,
Եւ ամուսինք պըսակեսցուք 'ի յերկինս , , :

Հըզօր պետին 'ի սիրտ վառի նոր եռանդն
Եւ 'ի ճակատ գիմէ ռազմին իբր առիւծ
Որ 'ի յորսորդն նենգաւոր յարձակի :

Գ. Կան բանակեալ ոտիք ճակատ առ ճակատ ,
Մոլեգնութիւն է զօրավիգըն բաղկաց .
Նոքա զերկրի դիտեն բարիս վաղանցիկ ,
Հրեշտակն աղդող երախտագէտ ըզգացմանց
Չաջս սոցին յառէ յերկնից 'ի կամար :
Խորիոք ծածանին արդ երկոցունց գրօք յայերս
Մինչև բաղդին սիւզ գետնաբարձ անցէ զմին .

Խորխոյս բառնան հայք 'ի գալուստ գիւցաղին ,
Վառեալք 'ի զէն ըզգուպարին տան նըշան .
Որոտայ գաշտն յոտից տորփիւն հեծելոց
Գինախընդիր խառնին փաղանդք ընդ իրեարս :
Ոգիք քաջաց՝ անդ անկելոց , մի ցանսուք
Ձոյք քաջութեանդ թէ ոչ իմ տողք փայլիցեն :
Շահրմանեանն աստ անդ գիմէ 'ի խորխոյս
Հեծեալ 'ի նժոյգ թէ թեւաթիւ քան զարծուի .
Բազումս յերկիր 'ի թշնամեաց արկ տապաստ ,
Ա՛հ էր տեսիլն՝ հարուածն մահ Աղուանից ,
Ձուր հակառակ նըմին մարտեան հոյք քաջաց ,
Ձոհ սուսերին անկան Ա՛մէս և Գայիս .
Եւ դու արիդ իսկ պատանեակ հէգ անփորձ
Անկար անդէն ուղեղն 'ի յօդս ցնդեալ .
Սէր անպատեհ փառաց ընդէր մղէ զքեզ
Ընդ բռնագոյնս , աւաղ , քան զքեզ մարտնչէլ .
Ձուր մայր քոյին միայցէ դարձիդ անձկանօք ,
Յամպըս փոշոյ հալածական 'ի հողմոց
Ըզքեզ եղուկըն կարծեցեալ գիտախիւ
Ի փարեւ զքե ռառնու զերթ եղն 'ի յարկէն
Եւ արտասուք թանան ըզսեամս խղիկին :
Եւ զձեզ հայկակ , խորեն , վարդան և Ձարեն
Ըզձեզ լացցեն հայ օրիորդք , թէ արտասու
Աւաքինեաց մարթի ոփոփել զմեզ ընդ մահ :

Անդ ընդ երկար քաջագանգուրն Ձարմայր
Ձուր լոկ վարէր ատելութիւն 'ի կրօնս ,
Ի Աղուանից խնդրել զեղյօրն արեան վըժ ,
Ձուր 'ի մանուկ տիոց բարձին բարբարոք
Ձհայրն առ ցաւոց 'ի գուր մահու իջուցեալ .
Մինչ թափառէր 'ի քէն վրիժոցն իբր առիւծ
Ետես զհամղէ Աղուանից զէնս գեղեցիկ .

“ Ա՛հ գոչեաց զոհ արժանի քեզ եղբայր , ,
Թըռեաւ նիզակն այն անգուծ ում կամիս մահ ,
Եւ արտասուս ո՛րչափ հեղցես դու ընդ հէգն . . .
Այլ զհամղէի զմահ ոչ կամին երկինք արդ
Սլանայ նիզակն և զսիրտ խոցէ Սեւմայ .

Դէզ գիտկունքն ըզգնաց զոտից խափանեն :

Ո՛ զաղաղակ զաղմուկ չըփոթ բանակաց
Ձարեան ճահիճս յորդահոտան 'ի գաշտին ,
Ո՛ պատմեացէ զարիւնաշաղ սուսերց վէրս .
Գոչեն գոռան՝ ձըգեն՝ ձըգին 'ի յերկիր ,
Մըրիկ փոշոյ երկվարաց ծածկէ զտես .
Քան զամպ թէ թեւ սլանան սըլաքք սայրասուր
Եւ ճարճատեն յահեղ բաղուկս աղեղունք .
Որպէս յեթերս զանգուածք երկու հրահոտան
Թէ իրերաց յանկարծակի գիտեսցին ,
Որոտընդոտ ձայն արձակեն բարկաճայթ
Ձուր ահաբեկ կրկնեն բեռնեց աշխարհի .
Նոյն 'ի մարտէն էր ամբարձեալ աղաղակ :

Այլ եղկելոյն հասեալ էր զաւա կենցաղիս ,
Եւ նետ անկարծ շեշտեալ 'ի սիրտ մահագոյժ
Խոցիւք ըզնա վերաւորեաց կարծվէր .

(Անշուշտ այն նեա թրուեալ յերկնից կամարէն ,
 Զի մահացու ոչ մարմէին անկար զէնք
 Զհաճիմանեանն զրկել քաղցրիկ յարեւն) .
 Անկաւ արին , մըթապիւնեան աչք նորա
 Բաց ըզնոսին անգրէն և շուրջ հայեցաւ
 Իբր էր նորին որ վրէժինդիր , և փակեաց .
 Այո՛ , այո՛ , քեզ վրէժինդիր ահա կայ
 Անվանելի՛ն Նաղարենին բազուկ վեհ :
 Նա զոսկեծէփ արկեալ զուսուռն ըզվահան ,
 Եւ ըզճոճունն նիզակն առեալ յահեկում ,
 Եւ զերկապորի միւսուռն ըզուսուր սուսերին
 Ըզսանձ ձիոյն զօգեալ փայլունն ի գօտի .
 Անդ առ մարմնով կայ զիւցաղինն , և վանեալ
 Յետս ընդ կրրունկ դարձուցանէ զթշնամին :
 Արծույ հանգոյն զհետ գիւցաղինն ըսպանչի
 Հասեալ՝ ըզնա ի փորձ զինուց բողբոյս .
 Եւ զթշնամին տեսանելով հետիոտս
 Յանձնէ զնրժոյգն ի զինակիրն ի Բաբկէն .
 Ընդ ժամս ձիգ անյայտ մինան ելք մարտին .
 Եւ ահա քող սեաւ պարուրէ զհորիզոն
 Եւ մերձ է տուէ յէջս ի խոնաւ ջուրց կայան .
 Անշարժ կան ոտք , սուսերք ի ձեռս երեան
 Հուր զարուծից ի սիրտ վառի մրցողաց .
 Եւ ընդ երկար մարտին յեկից յուսահատ
 Կամ մեռանել կամ սլոսակիլ լոկ ցանկան .
 Անդ Նաղը ուղղէ զպողովատիկն յակն հայոյն ,
 Զոյր հա անգէն արագաշարժ վանէ զսայր ,
 Եւ զիւրն ի կող նորին մըզեալ՝ կիսամեռ
 Թաւալապոր տարածանէ ի գետին :
 Փախին Աղուանք և Յաղթուծիւն գոչեն հայք :
 Մահ սեւթօյր արկանէ թեւ ըզնովաւ
 Եւ ըսպառի ի յեղկելոյն շունչ կենաց .
 Ծուկ ժահահոտ արեան ծածկէ զամպոց փայլ ,
 Վրտակօրէն ցանկ ի վերացն ժայթքեալ
 Եւ ըզբնդուշորն ամփոփեալ մեռանի .
 Իսկ Նաղարեանն հայի ընդ այն ու անցանէ :

Դ. Միթէ ի սիւգ գիշերային զովասիգ
 Յանէ հնչուն ի գետնաբարձ վահանաց ,
 Եւ զըզրդիւն յարկնազանգ սուսերաց .
 Կամ լուսերամ ուղիք վեհից գիւցաղանց
 Թափառական բերցին ընդ դաշտն խաղմից .
 Ուր հայրենի սիրոյն արձանս կանգնեցին :
 Անդ ուր քաջաց վերք յաստեղաց փայլէն շող
 Թափառական բերի չըքեղէն Նուարդ .
 Զուր յետ մարտին մնայր համբուրից ամուսնոյն .
 Բա՛ յաղթականն իմ եկեացէ , աւեր նա .
 Եւ մեծայոյս բազմեալ նստէր յառաքատ .
 “ Է՛ր , համասփիւռ , տէրն իմ ոչ գայ տակաւին ” ,
 Եւ աղախնոյն շարժեալ ըզգլուխ՝ Եկեացէ .
 Հողմն որ ընդ սրահս ապարանիցն ընթանայր
 Թէ զկիսաբաց գուռն շարժէր սենեկին ,
 “ Է՛ր , համասփիւռ , տէրն իմ ոչ գայ տակաւին ” ,
 Եւ աղախնոյն շարժեալ ըզգլուխ՝ Եկեացէ .
 Գեղեցիկն քո հրեշտակ եղև արդ :
 Անգուծ կասկածք յուզէն ըզմիտս եղկելոյն
 Իջանհամբեր ի գաշտ մահուն սիրտ ի թունդ
 Ըզսերին իւր ի մեռեալս գլուխէն :
 Տեսեր դու զնա , աղօտ լուսին երկնափայլ ,
 Երբ անբարբառ՝ քայլափոխէր ի գաշտին ,
 Իր ընդ ամպովք ոչ ծածկեցեր դու զերեսս
 Զի մի գիտակ հեզըն շարեացն իւր վինէր :
 — Ո՛հ ոչ է սէր կոյր ի գիտել զաղէտս իւր :

Շուրջ պար առեալ ի գիտականց թըշնամեաց
 Զորս ի գետին բազուկն հըզոր արկ տապաւստ
 Հանգոյն աշնան աներկն ոտոց բարդ ի բարդ
 Կայ անմեռունչ քաղցր ամուսնոյն մարմին ցուրտ .
 Երեսն յերկինս հային զըւարթ տակաւին
 Եւ խաչ սլորոյն հանգչի շրթանցն ի վերայ .
 Տեսանէ , ո՞վ աղիողորմ տեսարան ,
 Եւ սիրտն յերկրայս կայ տակաւին ընդ աղէտն :
 Ծանեաւ ըզսուրն այն հօրն իւր ձօն հարսանեաց .
 “ Ամուսին իմ , գոչէ չըւառն , ո՛հ ընդէր
 Ըզսերելոյդ ոչ ևս ըզձայն լրտիցես
 Ծիծաղին դէմքդ ո՛հ յիս հայեաց միանգամ ,
 Միթէ՛ հրեշտակ անտես ինձ՝ քեզ բարբառի ” :
 Այլ հուսկ յետոյ անբոյժ չարին իւր գիտակ
 Արօտափայլ ըզբիւս ի վեր կարկառէ ,
 Լուռ նայեցիւք իբրու զերկինս կրշտամբեալ
 Ի անշունչ և ցուրտ առ սիրելեան անկանի
 Երիցս շուրջ ըզգիտկամք ամուսնացն
 Եկն և երգեաց աւերակոց ընկեր բու ,
 Եւ աղիւրանուագ երգովք դարձաւ ի կայս իւր ,
 Եւ երգ ողորմ սոխակն ընդ այն յօրինեաց :
 Աղբիկ թըշուառ , եթէ կացցէ երգս յաւէտ ,
 Դարք ապագայ զանուն բոյին հնչեցեն ,
 Եւ տիրական երբ կամեցին սլառմել գէպս
 Ըզարարաղդ սէրդ ողբացեն և ըզմահ :

(ԱՒԱՐՏՆ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅՍ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ստորեւ Պօլեւն :

Ընդդէմ և բոլոր աշխարհք ալ պէտք
 է երախտագէտ ըլլան աս մարդուս իրեն
 մեքենականութեան մէջ , և մասնաւոր
 կերպով շոգեգործիքներուն մէջ ըրած
 կատարելագործութեանցը համար :

Ստամբուլի Պօլեւն ծնաւ 1728ին ,
 և իր ուսմանց կարգը լըմնցընէին Ետ-
 քը՝ ինքզինքը բոլորովին մեքենականութեան
 տուաւ : Եւ յաջորդապէս շինելու
 արուեստին մէջ շատ կատարելագոր-
 ծութիւններ ըրաւ . 1762ին փոխադրեց
 իր գործարանը Սոֆօ ըսուած տեղը
 Պիրմինկէմի մօտիկ . քիչ ատենէն աս
 խեղճ տեղոյս անունը անանկ ելաւ իր
 գործարանին պատճառաւ , որ բոլոր
 ինքզինքը երեւելի արհեստաւորները սկը-
 սան հոն վազել , ուզելով իրեն գոր-
 ծակից ըլլալ . վասն զի թէ՛ ըրած կա-
 տարելութիւններուն պատճառաւ , թէ՛
 մեծութեանը , թէ՛ փառաւորութեանը
 կողմանէ ասոր նման գործարան չ'ու-